

หลักการคำสอนพื้นฐานอิสลามกับการเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพการเลี้ยงปูดำขุน
บริเวณป่าชายเลน อำเภอละงู จังหวัดสตูล

THE FUNDAMENTAL DOCTRINES OF ISLAM AND LEARNING
FOR THE SERRATED MUD CRAB FATTENING IN THE MANGROVE FOREST
IN LA-NGU, DISTRICT, SATUN PROVINCE

ณัฐพัชรากานต์ แก้วพลอย*

Natpatcharakarn Kaewploy

natpat2920@gmail.com

ภาควิชาเกษตรศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ จ.นครราชสีมา 96000
Department of Agriculture, Faculty of Agriculture, Princess of Naradhiwas University, Narathiwat 96000 Thailand

*Corresponding Author E-mail: natpat2920@gmail.com

(Received: May 17, 2019; Revised: July 12, 2019; Accepted: August 27, 2019)

ABSTRACT

This academic article presented the application of fundamental doctrine of Islam to minds and practices with the three basic learning processes including 1) experiences, 2) understandings and 3) thoughts in order to obtain knowledge for serrated mud crab fattening by the fishermen in the mangrove forest in Langu District, Satun Province since this business is a part-time job that is very popular. in the Serrated Mud Crab Fattening which became a popular part-time self-employment work for local fishermen in the mangrove area of La-Ngu district, Satun Province. Fundamental doctrine of Islam in this article consisted of three categories, 1) principle of faith, 2) principle of ethics, and 3) principle of practices, These doctrines were integrated with the Serrated Mud Crab Fattening work and enabled the crab bleeders to harmonize religious doctrine to be good moral workers and the living with others in community, peacefully living with others religion people. This will lead community to be strengthening and help stability for the country respectively.

Keywords: The fundamental doctrines Islam; Learning; Serrated Mud Crab Fattening

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการนำเสนอการนำหลักการคำสอนพื้นฐานของศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจและใช้ปฏิบัติตนผ่านการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้พื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) ประสบการณ์ 2) ความเข้าใจ 3) ความนึกคิด เพื่อนำความรู้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงปูดำขุนของชาวประมงพื้นบ้านบริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นอาชีพเสริมที่กำลังได้รับความนิยมสูง โดยหลักการคำสอนพื้นฐานอิสลาม ในบทความนี้ ประกอบด้วย 3 หมวด คือ 1) หลักการศรัทธา 2) หลักจริยธรรม และ 3) หลักการปฏิบัติ ผู้เลี้ยงปูดำขุนได้นำหลักการคำสอนดังกล่าวบูรณาการร่วมกับวิถีของการประกอบอาชีพการเลี้ยงปูดำขุนของชาวประมงพื้นบ้าน และยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในตัวผู้เลี้ยงปูดำขุน อีกทั้งช่วยให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีในการประกอบอาชีพ และสามารถนำหลักการคำสอนของศาสนามาใช้ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนอยู่ร่วมกับคนต่างศาสนา สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและประเทศชาติ

คำสำคัญ: หลักคำสอนพื้นฐานอิสลาม การเรียนรู้ การเลี้ยงปูดำขุน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. บทนำ

การดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพประจำวันของคนนั้น ย่อมนำเอาปรัชญาเป็นหลักแนวคิดและใช้ศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันตามความศรัทธา ความพึงพอใจ ความสบายใจของบุคคล คณาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย[1] อธิบายถึง ความเกี่ยวข้องระหว่างปรัชญาและศาสนาไว้ว่า ปรัชญา เน้นความคิดเชิงเหตุผลของมนุษย์ มีผลจากการจัดความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคมและธรรมชาติ ส่วนศาสนา เน้นความคิดและหลักการดำเนินชีวิตสู่เป้าหมายสูงสุดตามหลักอุดมคติที่มนุษย์คาดหวัง จากคำอธิบายข้างต้นเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์นั้น ทั้งปรัชญา และศาสนามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง มีความจำเป็นต้องนำมาใช้ยึดเหนี่ยวและเป็นแนวทางประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ทั้งการเรียนรู้ การประกอบอาชีพ และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสันติสุข เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

ชาวประมงพื้นบ้านบริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล ส่วนใหญ่ทำอาชีพเสริมรายได้ด้วยการเลี้ยงกุ้งสัตว์น้ำเศรษฐกิจ และสัตว์น้ำที่กำลังได้รับความนิยมสูงขณะนี้ คือ ปูดำ โดยการเลี้ยงกุ้งตามองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้วยผู้เลี้ยงทั้งหมดเป็นมุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม การดำเนินชีวิตและกิจกรรมด้านจัดการเลี้ยงกุ้ง มีการนำหลักธรรมคำสอนของศาสนามาสอดแทรกเป็นแนวทางเพื่อให้เรียนรู้และยึดถือปฏิบัติรวมกับการเลี้ยงและการจัดการ ทำให้ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมความไม่ซื่อตรงของผู้เลี้ยงที่มีต่อผู้บริโภค ลดน้อยลง และหมดไป

การเรียนรู้ มีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของมนุษย์ทุกคน ซึ่งผู้เลี้ยงปูดำฯ ได้ใช้การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้พื้นฐาน เพื่อประกอบอาชีพประมงบริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล นอกจากจะเป็นการเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพแล้ว ยังเป็นการเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะด้านเทคนิค วิธีการ การแก้ไขปัญหาจากคนรุ่นก่อน ๆ จนเกิดประสบการณ์ เกิดความเข้าใจ และเกิดความนึกคิด มีความสร้างสรรค์ เพิ่มความสามารถทางด้านผลผลิตปูดำฯ ได้มากยิ่งขึ้น อันส่งผลต่อรายได้ครัวเรือนสูงขึ้น เกิดความอยู่ดี กินดี ของครอบครัวและชุมชนมากขึ้น

ในปัจจุบันชุมชนและสังคมชาวประมงหลายพื้นที่ มีความขัดแย้งจนเกิดปัญหาใหญ่ มีสาเหตุจากการขาดคุณธรรม จริยธรรม ความไม่ซื่อตรง ไม่ซื่อสัตย์ ต่อผู้ซื้อและผู้บริโภค ขาดคุณธรรมมุ่งหวังเพียงผลกำไรจากผลผลิตสัตว์น้ำเศรษฐกิจต่าง ๆ มักพบว่าการนำอาหารที่ไม่มีคุณภาพเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น การให้ปูดำกินอาหารที่เน่าเสีย หรือการให้ปูดำกินอาหารผิดหลักฮาลาลที่ศาสนา กำหนด การไม่รักษาความสะอาดของน้ำในบ่อเลี้ยงกุ้งนำพามาสู่เชื้อโรคในปูดำฯ และการจำหน่ายปูดำฯ ที่ขาดคุณธรรม จริยธรรมไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนศาสนา เช่น ความไม่ซื่อสัตย์ โกงน้ำหนักตาชั่งกิโล อีกทั้งการรับซื้อปูดำฯ ในราคาต่ำกว่าความเป็นจริงในท้องตลาด หรือขายลูกปูดำฯ ที่จะนำมาเลี้ยงกุ้งด้วยราคาสูงเกินไป ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบและเกิดความเสียหายต่อผู้เลี้ยงด้วยกัน ต่อผู้บริโภค เกิดความไม่เป็นธรรม เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนและสังคม

ในบทความวิชาการนี้ผู้เขียนต้องการนำเสนอการนำหลักธรรมคำสอนพื้นฐานอิสลาม ประกอบด้วย 3 หมวด คือ 1) หลักการศรัทธา 2) หลักจริยธรรม และ 3) หลักการปฏิบัติ ซึ่งผู้เลี้ยงปูดำฯ บริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล ได้นำมาบูรณาการเกิดเป็นการเรียนรู้ คือ 1) ประสบการณ์ 2) ความเข้าใจ และ 3) ความนึกคิด สร้างสรรค์ ความรู้ใหม่ พร้อมทั้งนำมาปฏิบัติร่วมกับวิธีการประกอบอาชีพเลี้ยงปูดำฯ และยังเป็นการช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในผู้เลี้ยงปูดำฯ เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ที่ดีในการประกอบอาชีพ สามารถเรียนรู้และนำหลักธรรมคำสอนศาสนาไปใช้ร่วมกันในชุมชน อยู่ร่วมกับคนต่างศาสนา สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเรียนรู้ที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และประเทศชาติ ต่อไป

2. หลักธรรมคำสอนพื้นฐานอิสลาม

2.1 หลักคำสอนพื้นฐานอิสลาม

จากหลักคำสอนพื้นฐานอิสลาม [2] ได้อธิบายถึงรายละเอียดของหลักคำสอนพื้นฐาน 3 ประการ ดังนี้

1) หลักการศรัทธา หรือ ความเชื่อในศาสนา เรียกว่า อีมาน มุสลิมทุกคนต้องศรัทธาและอาศัยการศรัทธาด้วยการใช้สติปัญญาและสามัญสำนึก สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวเอง แต่เกิดขึ้นจากพระผู้สร้างผู้ทรงสูงสุดเพียงพระองค์เดียว ไม่มีแบ่งภาคแบ่งแยกเป็นสิ่งที่อื่น ไม่ถูกบังเกิด ไม่ถูกกำเนิด และให้กำเนิดบุตร ธิดา ผู้ทรงสร้างมีอำนาจและรอบรู้ไร้ขอบเขต ทรงกำหนดกฎเกณฑ์ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งจักรวาล เรียกว่าเป็น "กฎธรรมชาติ" ทรงขับเคลื่อนจักรวาลด้วยระบบที่ละเอียดอ่อน มีเป้าหมาย ไม่สร้างขึ้นอย่างไร้สาระ พระผู้เป็นเจ้าของเมตตาสร้างมนุษย์อย่างประเสริฐไม่ปล่อยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตลำพังโดยไม่เหลียวแล ปล่อยให้มนุษย์ สังคมมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายดำเนินตามยถากรรม ตามสภาวะแวดล้อมที่ดำรงอยู่ จึงเป็นความพอดีที่ผู้ใช้ปัญญาไม่สามารถอธิบายได้ด้วย "ความบังเอิญ" แต่สอดคล้องตามทฤษฎีความน่าจะเป็น พระองค์ขจัดความสงสัยด้วยการประทานกฎการปฏิบัติผ่านทางพระศาสดาสั่งสอนแนะนำมนุษย์ไปสู่การปฏิบัติในการดำเนินชีวิต มุสลิมจะได้รับประโยชน์เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการทำความดี และรับโทษจากการทำชั่วของตนในชีวิตบนโลกนี้ ถ้าทำความดีจะได้รับรางวัลเป็นผลตอบแทน แต่ถ้าทำชั่วจะถูกลงโทษตามผลกรรมนั้นๆ มุสลิมทุกคนต้องมุ่งสู่หลักการศรัทธาความเชื่อมั่นที่สัตย์จริง ต้องส่งเสริมมุสลิมด้วยกันให้หลุดพ้นความโง่เขลาเบาปัญญา การกดขี่ แบ่งชั้นวรรณะ เพื่อบังเกิดสันติสุขโดยรวมในที่สุด

2) หลักจริยธรรม ศาสนาสอนว่า ในการดำเนินชีวิตจงเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่ดี อันเป็นที่ยอมรับของสังคม จงทำตนให้เป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม พัฒนาตนเองสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี รู้จักหน้าที่ ห่วงใย มีเมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น รู้จักปกป้องสิทธิของตน ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว หมั่นใฝ่หาความรู้ เป็นผู้มีความสมบัติของผู้มีจริยธรรม และต้องเป็นผู้มีความยุติธรรม

3) หลักการปฏิบัติ ศาสนาสอนว่า กิจกรรมงานต่าง ๆ ที่มุสลิมทำต้องมีความเหมาะสมกับตนเองและสังคม ขณะเดียวกันต้องออกห่างจากการทำงานที่ไม่ดี ที่สร้างความเสื่อมเสียอย่างสิ้นเชิง

2.2 ความสำคัญของหลักธรรมคำสอนพื้นฐาน 3 ประการในศาสนาอิสลามที่มีบทบาทต่อการประกอบอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์และการอยู่ร่วมกันในสังคม

ผู้เลี้ยงปศุสัตว์บริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล ทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม การดำเนินชีวิตประจำวันและการทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงเป็นไปตามแบบวิถีมุสลิมในศาสนาอิสลาม เขาเหล่านั้นเรียนรู้และนำหลักธรรมคำสอนพื้นฐาน 3 ประการของอิสลามปฏิบัติกิจกรรมการประกอบอาชีพ ดำเนินชีวิตประจำวัน และอยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคม ดังนี้

ตารางที่ 1 หลักธรรมคำสอนพื้นฐานอิสลามที่มีบทบาทต่อการประกอบอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์และการอยู่ร่วมกันในสังคม

หลักธรรมคำสอนพื้นฐานอิสลาม 3 ประการ	ความสำคัญและบทบาทต่อการประกอบอาชีพและการอยู่ร่วมกันของผู้เลี้ยงปศุสัตว์บริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล
1 หลักการศรัทธา	หลักการศรัทธาในศาสนาอิสลาม มุสลิมทุกคนต้องอาศัยการศรัทธาโดยใช้สติปัญญาและสามัญสำนึก สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ล้วนเกิดจากพระผู้สร้างประธานกฎเกณฑ์ทางพระศาสนาให้สั่งสอนและนำมาปฏิบัติด้วยการปฏิบัติ การดำเนินชีวิตมุสลิมทุกคนได้รับประโยชน์จากการทำความดี และรับโทษจากการทำชั่วของตน มุ่งมั่นใฝ่หาความรู้ ไม่มีการกดขี่ ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ความเชื่อ ความศรัทธาที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตมุสลิมผู้เลี้ยงปศุสัตว์มุ่งมั่นขยันใฝ่รู้รักษางานอาชีพ แบ่งปันแลกเปลี่ยนช่วยเหลือเกื้อกูล สามัคคี รวมถึงประกอบอาชีพด้วยความเชื่อมั่นศรัทธาว่าจะได้รับประโยชน์จากการทำความดี อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ไม่มีการกดขี่ มุ่งประกอบอาชีพอย่างซื่อสัตย์สุจริต เพราะเชื่อว่าหากประพฤติตนผิดหลักศาสนา จะรับโทษจากการทำชั่วของตน
2 หลักจริยธรรม	หลักจริยธรรมศาสนาอิสลาม สอนให้ดำเนินชีวิตด้วยการเลือกสรรเฉพาะสิ่งดีเป็นที่ยอมรับของสังคม กระทำตนเป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม พัฒนาตนเองให้มีบุคลิกภาพที่ดี รู้จักหน้าที่ ห่วงใย มีเมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ รู้จักปกป้องสิทธิของตนไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว หมั่นใฝ่หาความรู้ เป็นผู้มีความยุติธรรม เป็นผู้มีความยุติธรรม มุสลิมผู้เลี้ยงปศุสัตว์จึงมีความศรัทธาและยึดถือหลักจริยธรรมดำเนินชีวิต กระทำตนเป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม หมั่นใฝ่หาความรู้ รับผิดชอบหน้าที่ มีความหวังใฝ่เมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น ไม่ลักขโมย ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น การซ่อมแซมเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ระหว่างผู้เลี้ยงด้วยกัน หมั่นใฝ่หาและแลกเปลี่ยนความรู้แก่กัน ปกป้องสิทธิของตนด้วยการเฝ้าหาข่าวสารที่เป็นประโยชน์ด้านราคา และช่องทางทางการตลาด และเป็นผู้มีความยุติธรรมด้านการขายผลผลิต
3 หลักการปฏิบัติ	หลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลามให้มุสลิมทั้งหลายมุ่งประกอบกิจการงานต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับตนเองและสังคม และต้องออกห่างจากการทำงานที่ไม่ดีสร้างความเสื่อมเสีย ดังนั้นมุสลิมผู้เลี้ยงปศุสัตว์ปฏิบัติ ดำเนินชีวิตอย่างเลือกสรรเฉพาะสิ่งดี ทั้งประพฤติปฏิบัติตนดี มุ่งมั่นเชื่อและศรัทธาตามหลักธรรมคำสอน มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม อยู่ร่วมกันในชุมชนสังคมอย่างสามัคคี ประพฤติปฏิบัติตนด้านการประกอบอาชีพอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. การเรียนรู้

3.1 ความหมายของการเรียนรู้ (Learning)

ในทางจิตวิทยา การเรียนรู้ [3] หมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปอย่างค่อนข้างถาวรผ่านทาง การฝึกฝน หรือการมีประสบการณ์ การเรียนรู้ จึงไม่ใช่เป็นการสั่งสอนหรือการบอกเล่าให้เข้าใจและจำได้เท่านั้น แต่รวมไปถึง การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมจากการสังเกตพิจารณา ไตร่ตรอง แก้ไขปัญหา การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้เป็น ความเจริญงอกงาม การเรียนรู้ต้องมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกหัดและพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี มีความคงทน ถาวรเหมาะสมและเปลี่ยนไปสู่พฤติกรรมที่มุ่งหวัง

3.2 กระบวนการเรียนรู้พื้นฐาน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

1) ประสบการณ์ (experience) บุคคลปกติมักมีประสบการณ์ คือ ประสบการณ์สัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง ประสบการณ์รับรู้เสมือนประตูดึงบุคคลได้รับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้า ถ้าไม่มีประสบการณ์ บุคคลไม่สามารถรับรู้ หรือมีประสบการณ์ ใด ๆ ไม่สามารถเรียนรู้สิ่งใด ๆ ได้ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับแตกต่างกัน เป็นประสบการณ์ทางตรง บางเป็นประสบการณ์ ทางอ้อม เป็นประสบการณ์รูปธรรมและนามธรรม

2) ความเข้าใจ (understanding) เมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์ มักมีการตีความหมายของประสบการณ์นั้น เกิดขึ้นในสมอง หรือจิต สมองจะเกิดสัญญาณและมีความทรงจำขึ้น หรือเรียกว่า "ความเข้าใจ" ในการเรียนรู้บุคคลสามารถเข้าใจประสบการณ์ที่ พบสามารถจัดระเบียบ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ประสบการณ์ต่าง ๆ จนสามารถหาความหมายของประสบการณ์นั้นได้

3) ความนึกคิด (thinking) บุคคลจะเกิดความคิด เป็นขั้นสุดท้ายของการเรียนรู้ ที่จะเกิดขึ้นในสมอง มีนักวิชาการได้ กล่าวถึงว่า ความนึกคิดที่มีประสิทธิภาพต้องเป็นความนึกคิดที่สามารถจัดระเบียบประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับให้ เข้ากันได้ สามารถค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์เก่าและใหม่ คือหัวใจสำคัญเกิดความสมบูรณ์ของการเรียนรู้

4. หลักธรรมคำสอนพื้นฐานอิสลามนำมาใช้เรียนรู้การเลี้ยงปศุสัตว์ปศุสัตว์บริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล

ผู้เลี้ยงปศุสัตว์บริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล ได้ดำเนินชีวิตประจำวันตามแบบวิถีของมุสลิม นอกจากตักจับสัตว์น้ำ ทำประมงพื้นบ้านแล้วยังมีการเสริมรายได้ด้วยการเลี้ยงขุ่นสัตว์น้ำที่ตักจับได้ เช่น ปูดำ นำมาเลี้ยงเป็นปศุสัตว์ด้วยองค์ความรู้ตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น [4] และใช้หลักธรรมคำสอนพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) หลักการศรัทธา 2) หลักจริยธรรม 3) หลักการปฏิบัติ ของศาสนาอิสลามบูรณาการกับการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้พื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) ประสบการณ์ 2) ความเข้าใจ และ 3) ความนึกคิด มาสร้างสรรคจัดการเลี้ยงปศุสัตว์และดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนี้

1. ขั้นก่อนเลี้ยงปศุสัตว์

ผู้เลี้ยงเรียนรู้การออกวางไซตักจับลูกปูดำจากลำคลอง รอบ ๆ ป่าชายเลน เพื่อนำมาเลี้ยงขุ่นในบ่อดิน โดยจะเคารพสิทธิของ กันและกัน บอกกล่าวบริเวณที่วางไซเพื่อไม่เกิดการวางไซซ้ำที่กัน จนเกิดการแย่งชิง และ ชัดแย้งกัน ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามหลัก จริยธรรมทางศาสนาในการประพศุสัตว์กันอยู่ร่วมกัน อีกทั้งผู้ที่ตักจับลูกปูดำได้จำนวนมากเกินความต้องการของตนเองจะแบ่งขายให้ ผู้เลี้ยงอื่น ๆ ด้วยราคาที่เป็นมิตรไม่สูงกว่าความเป็นจริง และมีความยุติธรรม ผู้เลี้ยงเรียนรู้ลงมือทำจริงเกิดประสบการณ์ การ เตรียมบ่อดินเพื่อเลี้ยงขุ่น โดยจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันขุดบ่อเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างและยาวประมาณ 1/2 - 1 ไร่ /1 บ่อ ลึก ประมาณ 1 เมตร 50 เซนติเมตร หรือตามความกว้างยาวของกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดิน ไซจอบและรถขุดดิน ปรับแต่งพื้นบ่อเป็น รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า เตรียมท่อ PVC จำนวน 2 เส้น เส้นแรกใช้เพื่อถ่ายน้ำเข้า-ออก และเส้นที่สอง ไซวัดระดับน้ำในบ่อดิน เก็บ กวาดขยะ ตักโคลนซีเลนออกตากบ่อไว้ 10 - 15 วัน เมื่อบ่อแห้งโรยปูนขาวเพื่อฆ่าเชื้อโรคทิ้งไว้ 7 วัน แล้วเปิดประตูน้ำเข้าบ่อวัน ข้างขึ้น 14-15 ค่า ให้ระดับน้ำสูง 50 ไซไม่เนื้อแข็งสูง 1 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางกำปั้นมือทำรั้วล้อมรอบบ่อ ผู้เลี้ยงตัดไม้มาใช้ด้วย สำนึกที่ติดต่อสังคมคำนึงถึงกฎชุมชนด้านการจำกัดเขตพื้นที่ ช่วยกันรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรส่วนรวมไว้ใช้ร่วมกัน เตรียมตาข่าย กรองแสงล้อมทับรั้วชั้นแรกให้แน่นหนาป้องกันปูดำหนีออกนอกบ่อ และป้องกันศัตรูธรรมชาติ เช่น ลิง นาก และใช้ผ้ายาง พลาสติกกรองพื้นบ่อป้องกันอาหารตกค้างทำความสะอาด ไม้ให้เกิดโรคระบาด ซึ่งตรงตามหลักศาสนาที่ไม่ให้บริโภคอาหาร ที่ไม่สะอาด อาหารเน่าเสีย

ในวันที่มีการขุดบ่อดินเลี้ยงปศุสัตว์ เจ้าของบ่อดินจะทำอาหารเลี้ยงผู้มาช่วยงาน (หรือภาษาพื้นบ้านเรียกว่าทำ นูหรี [5] อธิบายความหมาย คำว่า "นูหรี" เป็นประเพณีงานบุญเลี้ยงอาหารอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีรูปแบบ ของมุสลิมภาคใต้ เพื่อตอบ แทนน้ำใจของผู้มาช่วยงาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 1 แสดงการรวมกลุ่มทำอาหารเลี้ยงนุหรี

2. ขั้นตอนการเลี้ยงและการจัดการ

ผู้เลี้ยงเรียนรู้การนำลูกปูดำจิวลงบ่อเลี้ยงขุน ต้องไม่เกิน 1,500 ตัว/1บ่อ บ่อกว้างยาว ½ ไร่ เพื่อป้องกันความแออัด และไม่ควรนำลูกปูดำจิวลงบ่อช่วงเวลาที่มีความร้อนของน้ำสูง เพราะอาจเกิดอาการช็อกตาย เวลาที่เหมาะสมคือตั้งแต่ 6 โมงเย็น หลังทำการระมัดภาค สมาชิกในครอบครัวอยู่พร้อมกันมักจะสอนองค์ความรู้ให้ลูกหลานด้วยการลงมือปฏิบัติจริง เมื่อลูกปูดำปรับตัวประมาณ 3 - 4 วัน เริ่มให้อาหารครั้งแรก เป็นพลาสติกเนื้อแข็งกลืนควว เช่น ปลาเบ็ด ปลาจรวด ปลาหู ปลาหางแข็ง ปลาโอ การให้อาหารเว้นช่วง 3 - 4 วัน จึงให้อีกครั้ง แต่ละครั้งให้ปูดำกินจนอิ่ม อีกทั้งการให้พลาสติกเนื่องจาก [6] ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามจะไม่นิยมกินของเสียของเน่า มุสลิมทุกคนเคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักอาหารฮาลาล การให้พลาสติกจึงทำการสับพลาสติกหน้าบ่อแล้วโยนลงบ่อทันที ไม่ใช่อาหารเม็ด หรืออาหารสำเร็จรูปเลย เพราะใช้ต้นทุนพื้นฐานทางธรรมชาติเลี้ยงให้มากที่สุด อาหารของปูดำขุนจึงมั่นใจได้ว่าไม่มีสารเคมีตกค้างหรือสารปฏิชีวนะเจือปน หลังจากพระอาทิตย์ตกดินปูดำออกมากินอาหารและกินได้มากที่สุด สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกัน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบดูแลปูดำขุน โดยอาศัยความเชื่อและความศรัทธาตามหลักศาสนาเป็นแรงผลักดันช่วยส่งผลสู่ความมุ่งมั่นขยันใฝ่รู้การทำงาน แบ่งปันแลกเปลี่ยนช่วยเหลือเกื้อกูลความรู้การหมუნเวียนน้ำเค็มไหลเข้าบ่อระดับ 50 เซนติเมตร ตลอดเวลา ในฤดูร้อนเพิ่มความสูงน้ำเป็น 70 เซนติเมตร เพื่อลดความร้อนของน้ำ ซึ่งการรับน้ำเป็นการหมუნเวียน และถ่ายเทความร้อนภายในบ่อ สภาพร่างกายปูดำจึงมีความแข็งแรงทนทานโรคสูง มักไม่พบโรคระบาด จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ยาปฏิชีวนะ เวลาที่ใช้เลี้ยงขุนประมาณ 31 -45 วัน หรือ ปูดำผลัดกระดอง 2-3 ครั้ง จึงนำปูดำขุนขึ้นจากบ่อเพื่อจำหน่าย ซึ่งมีความต้องการและเป็นที่ยอมรับของตลาดมาก ตลอดระยะเวลาการเลี้ยงขุน ผู้เลี้ยงแต่ละครัวเรือน ที่มีบ่อเลี้ยงใกล้เคียงกันจะช่วยเหลือกันสอดส่องดูแล ไม่มีการลักขโมย ไม่มีการละเมิดสิทธิของผู้เลี้ยงรายอื่น

รูปที่ 2 แสดงการยกไซจับปูดำขุนขึ้นมาตรวจสอบสุขภาพและตรวจการเจริญเติบโต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม

การเรียนรู้พื้นฐาน	หลักธรรมคำสอนอิสลาม	การเลี้ยงดูดำเนิน	ผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม	ผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม
1 ประสพการณ์ 2 ความเข้าใจ 3 การนึกคิด	1 หลักการศรัทธา	- <u>ขั้นก่อนการเลี้ยง</u> มุ่งมั่นใฝ่หาความรู้ ช่วยเหลือโดยไม่ แบ่ง ชั้นวรรณะในการทำงานร่วมกัน เช่น การร่วมกันขุดบ่อดิน สามารถ อยู่ร่วมกันได้อย่างสามัคคี - <u>ขั้นการเลี้ยงและการจัดการ</u> อาศัยความเชื่อ ความศรัทธา เช่น การมุ่งมั่นประกอบอาชีพเลี้ยงดูดำเนิน อย่างจริงจัง - <u>ขั้นการจำหน่ายและการตลาด</u> มุ่งประกอบอาชีพอย่างซื่อสัตย์สุจริต เพราะเชื่อว่าจะได้รับประโยชน์จากการ ทำความดี หากไม่มีความซื่อสัตย์สุจริต ประเพณีคตินิยมหลักศาสนา จะรับโทษจากการทำชั่วของตน	- ทำให้เป็นชุมชนที่มีความสามัคคี มีความร่วมมือร่วมใจกันทำงาน เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง - ชุมชนท้องถิ่นมีประชากรที่ อาศัยหลักความศรัทธา เป็นแรงผลักดันให้มีความมุ่งมั่น ประกอบอาชีพให้สำเร็จ - ชุมชนและท้องถิ่นได้รับเงิน รายได้หมุนเวียนจากการประกอบ อาชีพที่ประชาชนในชุมชน และ มุ่งประกอบอาชีพอย่างซื่อสัตย์ สุจริต -ทำให้ประชากรในท้องถิ่นชุมชน ตระหนักถึงสิทธิของตนเองและ ผู้อื่นและสามารถอยู่ร่วมกันได้แม้ มีความต่างทางศาสนา	-เกิดความแตกแยกไม่มีความ สามัคคี ในกลุ่มคนต่าง ศาสนา ในชุมชนท้องถิ่น และสังคม -เกิดความไม่สงบของชุมชน ท้องถิ่น สังคม บ้านเมือง และประเทศชาติ - ประชากรในชุมชนท้องถิ่น ประพฤติดนินทาหลักธรรม คำ สอนของศาสนาทำให้สังคม เกิดความไม่สันติสุข -รายได้ตกต่ำ ครอบครั ไม่สามารถส่งบุตรหลาน ศึกษาเล่าเรียนได้ เป็นเหตุให้ คุณภาพประชากรตกต่ำ เป็น ประชากรขาดคุณภาพ
1. ประสพการณ์ 2. ความเข้าใจ 3. การนึกคิด	2 หลัก จริยธรรม	- <u>ขั้นก่อนการเลี้ยง</u> เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวด้วย การช่วยเหลือเกื้อกูลแรงงาน เช่น การสร้างการซ่อมแซมเครื่องมืออุปกรณ์ การเลี้ยงดูดำเนิน ระหว่างผู้เลี้ยงดูด้วยกัน - <u>ขั้นการเลี้ยงและการจัดการ</u> รู้จักหน้าที่ ห่วงใย เมตตา ความรัก รู้จัก ปกป้องสิทธิของตนไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม และ มีความยุติธรรม - <u>ขั้นการจำหน่ายและการตลาด</u> มีการตระหนักถึงคุณธรรมจริยธรรม ประพฤติดนินทาซื้อขายอย่างเป็นธรรม และ มีความซื่อสัตย์	-เป็นชุมชนที่มีผู้ประพฤติปฏิบัติ ตามกฎหมายบ้านเมือง -เป็นสังคมแห่งการช่วยเหลือ เกื้อกูล ไม่มีความวุ่นวายขัดแย้ง เพราะประชากรเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ประพฤติตนอยู่ ในศีลธรรมอันดีร่วมกัน -เป็นสังคมแห่งผู้มีความ จริยธรรมที่ดีงาม รักษาความ ยุติธรรมร่วมกัน	-มิใช่ผู้ร้ายชุกชุม เพราะมี ผู้ ประพฤติดนินทาหลักศีลธรรม และประพฤติดนินทากฎหมาย บ้านเมือง -เกิดสังคมแห่งการแย่งชิง และมีความเห็นแก่ตัวของ ประชากรที่อาศัยร่วมกัน -เกิดเป็นชุมชน ท้องถิ่น สังคม ที่ไม่มีความยุติธรรม -บุคคลคนละเมิดสิทธิของ ผู้อื่นไม่มีความซื่อสัตย์ สุจริต ในการประกอบอาชีพ
1.ประสพการณ์	3 หลักการ ปฏิบัติ	- <u>ขั้นก่อนการเลี้ยง</u> ผู้เลี้ยงดูดำเนินเคารพสิทธิของกันและกัน ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมของศาสนา ประพฤติดนินทาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เช่น ไม่มีการตัดไม้นอกเขตพื้นที่อนุญาต เพื่อร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้	-เป็นผลดีทำให้ชุมชนมีประชากร ที่เข้มแข็งด้านการปฏิบัติงาน ร่วมกัน มีความร่วมมือ มีความ สามัคคี	-กลุ่มคนขาดศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม กระทำผิดต่อหลักศาสนา กระทำผิดกฎหมายบ้านเมือง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2 ประโยชน์จากการนำหลักธรรมคำสอนพื้นฐานอิสลามสู่การเรียนรู้การเลี้ยงปศุสัตว์และการอยู่ร่วมกันในสังคม

การเรียนรู้พื้นฐาน	หลักธรรมคำสอนอิสลาม	การเลี้ยงปศุสัตว์	ผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม	ผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในสังคม
2. ความเข้าใจ		- <u>ขั้นการเลี้ยงและการจัดการ</u> เคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักอาหารฮาลาล ด้วยการเลี้ยงและการจัดการที่สะอาด ปลอดภัย เช่น การให้พลาสติกเป็นอาหาร ไม่ให้ปลาเน่าเสีย	-เป็นชุมชน ท้องถิ่น สังคมที่ประชากรตระหนักถึงความสำคัญ มีความเข้มแข็ง ด้านการปฏิบัติดูแลรักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	-ส่งผลกระทบต่อชุมชนด้านการปกครอง -ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายเกิดความเสื่อมโทรมเสียหายกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา และการอาศัยอยู่ร่วมกัน
3. การนึกคิด		- <u>ขั้นการจำหน่ายและการตลาด</u> การซื้อขายอย่างเป็นธรรม และมีความซื่อสัตย์ในเรื่องราคาและน้ำหนัก ด้านการชั่งน้ำหนักของปศุสัตว์ และการคัดขนาด ได้คุณภาพสูง ไม่เอาเปรียบหรือทุจริตทางการซื้อขายปศุสัตว์	-เป็นชุมชน ท้องถิ่น สังคมเข้มแข็ง ด้านการปฏิบัติตามหลักศาสนา ทำให้ประชากรเป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม -ทำให้ชุมชนและท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็งมีเงินรายได้หมุนเวียนจากการประกอบ อาชีพเสริม	-รายได้ตกต่ำ ครอบครัวไม่สามารถส่งบุตรหลานศึกษาเล่าเรียน ทำให้คุณภาพประชากรด้อยลง คุณภาพชีวิตตกต่ำกลายเป็นประชากร ขาดคุณภาพ

6. สรุป

การดำเนินชีวิตประจำวันของทุกคนนั้นจะเห็นได้ว่าหลักคำสอนของศาสนามีบทบาทและมีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก สามารถส่งเสริมผลดีต่อจิตใจ และยังส่งผลไปสู่การทำกิจกรรมการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในชุมชน สังคม และประเทศ ดังจะเห็นได้จากผู้เลี้ยงปศุสัตว์บริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล มีการดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักธรรมคำสอนพื้นฐานของศาสนาอิสลาม 3 หมวด คือ 1) หลักการศรัทธา 2) หลักจริยธรรม 3) หลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลามประยุกต์เป็นหลักยึดเหนี่ยวเพื่อประกอบอาชีพผ่านการเรียนรู้เกิดผลดีต่อการเลี้ยงปศุสัตว์ สามารถสร้างรายได้เสริมจากการขายผลผลิตราคาสูง เป็นอาชีพทางเลือกทำรายได้มาจุนเจือครอบครัวได้เป็นอย่างดี จนปศุสัตว์เป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่มีความต้องการซื้อสูง ดังที่สำนักงานประมงจังหวัดสตูล [7] เสนอเป็นอาชีพทางเลือกให้กับประมงในพื้นที่และผู้สนใจ และยังเกิดประโยชน์ต่อการประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ดังเห็นได้ว่าผู้เลี้ยงทั้งหลายเหล่านั้นปฏิบัติตนเป็นบุคคลมีศีลธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคี มีความเข้มแข็ง อาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่น หรือกลุ่มคนต่างศาสนาในสังคมได้เป็นอย่างดี เกิดความสันติสุข อยู่ดี กินดี มีสุข เป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคม สอดคล้องกับ มานี ชูไทย [8] ที่กล่าวถึง หลักการอิสลามที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติตนทางด้านสุขภาพและการสาธารณสุข สามารถช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมผู้เลี้ยงปศุสัตว์บริเวณป่าชายเลนอำเภอละงู จังหวัดสตูล เกิดความมั่นใจในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี กินดี มีสุข มีสุข มีสันติสุข และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างผู้มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม มีการรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา ของส่วนรวมร่วมกัน ด้วยความตระหนักรู้ในประโยชน์ และโทษ ไม่มีความขัดแย้ง หรือมีอาชญากร โจรผู้ร้าย เป็นสังคมแห่งสันติสุข ชุมชนเข้มแข็ง และเป็นชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารอ้างอิง

- [1] Lecturers members of Chulalongkorn University, 2008. **Fundamental Philosophy 1st Edition**, Faculty of Arts, Chulalongkorn University , Bangkok,
- [2] Ekarin Seemahasarn. 2014. Public relation office, 8th district, Kanchanaburi province. **Documents copies**
- [3] Dollard J and Miller N.E. 1950. **Personality and Psychotherapy : An Analysis in Term of Learning Thinking and Culture**. New York : McGraw - Hill.
- [4] Kaewploy, Natpatcharakarn., Phonepakdee, Ratchadakorn., Pounsuk Pakkapong., and Aquino, Marlowe. 2015. **Characterization of the serrated mud crab in the mangrove of La-ngu District, Satun province**, DRLE: 2015. Bangkok , Thailand , P15-1- P15-9 .
- [5] Thanom KhunPetch. 2019. **Noori: The device unity of the Southern Islamic** [online]. Retrieved from /http://www.thaihealth.or.th/blog/myblog/topic. (February 4, 2019).
- [6] Kitima Armornthat 2003 . **Idealistic Muslim**, Bangkok : Media Tech limited,
- [7] Satun Fisheries Office. 2016.**Registration of Farmers who are Fisherman**. 2015 Annual report
- [8] Manee Chuthai . 2001. **Islamic principles that related to the health and public health practices**. Physical health. Srinakharinwirot University, Bangkok

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้